

ПОЛІТИКА РЕГУЛЮВАННЯ МАФІВ В УКРАЇНІ: ВПЛИВ НА ЗАЙНЯТІСТЬ ТА ЛОКАЛЬНІ РИНКИ ПРАЦІ. АНАЛІЗ НАСЛІДКІВ РЕГУЛЯТОРНОГО ВТРУЧАННЯ

Квітень 2026

Публікацію створено Центром Разумкова за підтримки Фонду «Аскольд і Дір», що адмініструється ІСАР Єднання в межах проєкту «Сильне громадянське суспільство України – рушій реформ і демократії» за фінансування Норвегії та Швеції. Зміст публікації є відповідальністю Центру Разумкова та не є відображенням поглядів урядів Норвегії, Швеції або ІСАР Єднання.

ПОЛІТИКА РЕГУЛЮВАННЯ МАФІВ В УКРАЇНІ: ВПЛИВ НА ЗАЙНЯТІСТЬ ТА ЛОКАЛЬНІ РИНКИ ПРАЦІ. АНАЛІЗ НАСЛІДКІВ РЕГУЛЯТОРНОГО ВТРУЧАННЯ

Ольга ПИЩУЛІНА,
Провідний експерт соціальних і гендерних програм

Статтю присвячено аналізу наслідків масового демонтажу малих архітектурних форм (МАФів) в Україні як елемента міської та регіональної політики, а також оцінки Законопроєкту № 15035 як інституційного механізму захисту зайнятості. Особлива увага приділяється негативним ефектам непередуманих управлінських рішень у малих населених пунктах, де ліквідація МАФів призвела до де-факто зникнення локальних ринків праці. На основі емпіричних даних та структурного аналізу виявлено, що демонтаж МАФів без компенсаторних механізмів посилює економічну депресію територій та підриває стійкість місцевих спільнот.

Малий бізнес в Україні у формі т. зв. малих архітектурних форм є найважливішим елементом економічної екосистеми України, особливо в умовах військової економіки та структурних дисбалансів ринку праці. На відміну від великого бізнесу, МАФи виконують не лише комерційну, а й соціальну функцію зайнятості, виступаючи каналом самозайнятості, мікропідприємництва та локальної економічної активності.

Активна кампанія з демонтажу малих архітектурних форм в Україні, особливо у Києві, розпочалася в середині 2010-х рр., а найбільше масове знесення зафіксовано у 2016 р. Новий масштабний етап очищення столиці від тимчасових споруд, включно з центральними вулицями (Хрещатик, Майдан), розпочався наприкінці 2025 р. після рішення Київради про оновлення правил розміщення та перехід до аукціонів¹. Це рішення ухвалювалося в рамках політики благоустрою, урбаністичної модернізації та регуляторного

впорядкування, ініційоване органами місцевого самоврядування. Демонтаж здійснюється в рамках боротьби з незаконними спорудами та реалізації нової міської політики щодо розміщення тимчасових споруд².

Кампанія з демонтажу МАФів активно розгорнулася у 2025-2026 рр. по всій Україні, включно з малими населеними пунктами. Однак відсутність системної оцінки наслідків спричинила виникнення значних соціально-економічних диспропорцій.

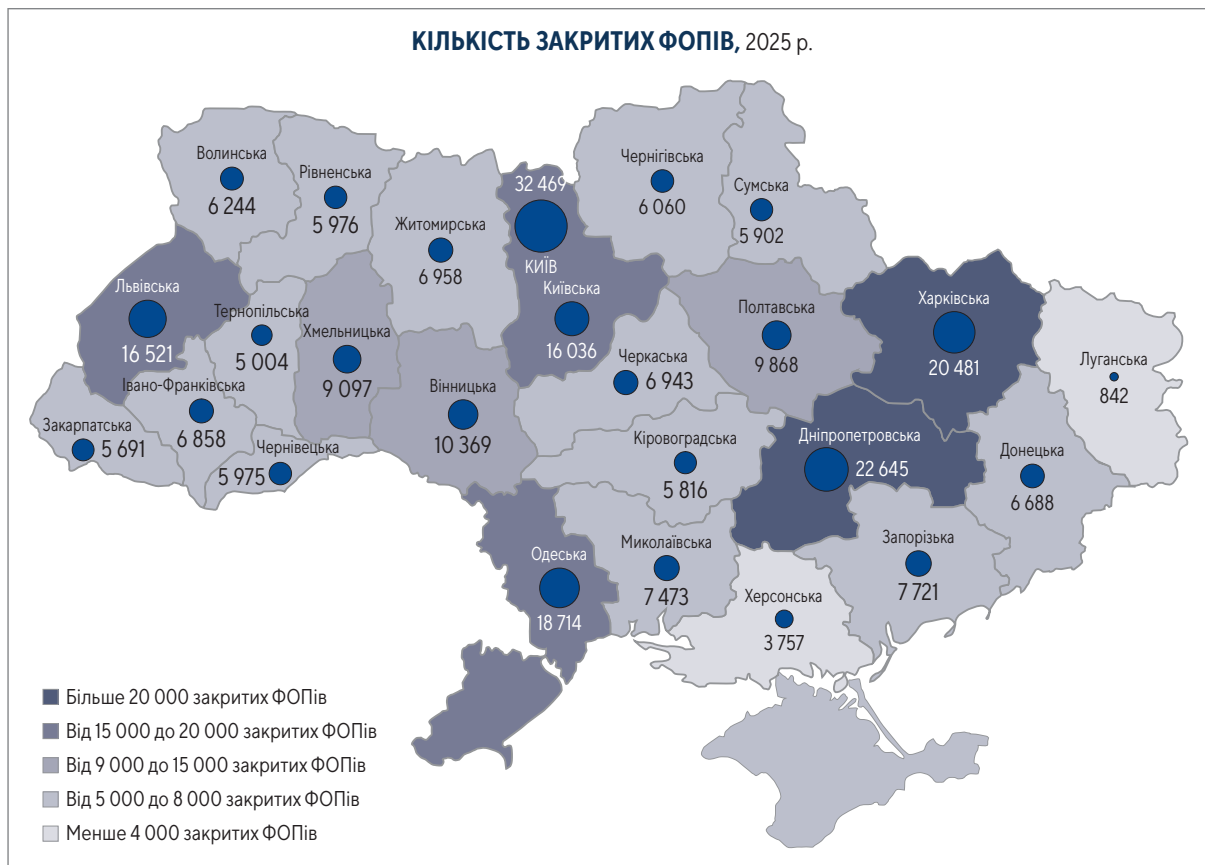
МАСШТАБИ ДЕМОНТАЖУ МАФІВ: СТАТИСТИКА ТА ДИНАМІКА

За даними Єдиного державного реєстру, в Україні з початку 2025 р. закрилося 250 209 ФОПів, третина з яких – у сфері роздрібною торгівлі. Пік закриттів припав на січень 2025 р. – тоді, після півторарічної перерви у роботі реєстрів, одразу було зафіксовано закриття 59 723 підприємств³.

¹ Рішення Київської міської ради, <https://kmr.gov.ua/uk/content/rishennya-kyivskoyi-miskoyi-rady-12347>; <https://minio.kyivcity.gov.ua/kyivcity/sites/18/uploaded-files/Rozporyadgennya/2024/4.pdf>.

² У Києві триває очищення територій від незаконних об'єктів та впроваджується більш ефективна й жорстка система розміщення тимчасових споруд. – Київська міська рада, <https://kyivcity.gov.ua/news/u-kiyevi-trivaye-ochischennya-teritoriy-vid-nezakonnikh-obyektiv-ta-vprovadzhuetsya-bilsh-efektivna-y-zhorstka-sistema-rozmischennya-timchasovikh-sporud/>.

³ В среднем 2,4 года работает рядовой ФОП в Украине. – Опендатабот, <https://opendatobot.ua/ru/analytics/fops-midage-2025>.

Видатки на демонтаж у 2024 р., за даними КП «Київблагоустрій», склали 128,7 млн грн, за перше півріччя 2025 р. витрати склали 21 млн грн⁴.

Кожен восьмий підприємець, який закритися у 2025 р., працював у Києві (32 469 ФОПів). У 2025 р. в Києві за рік знесли понад 3 тис. кіосків, а понад 800 знесених кіосків влада передала на потреби ЗСУ. Загалом, за 11 місяців 2025 р. в роздрібній торгівлі закрилося близько 77 705 ФОПів, при цьому масштабна кампанія з демонтажу торкнулася тисяч торгових точок.

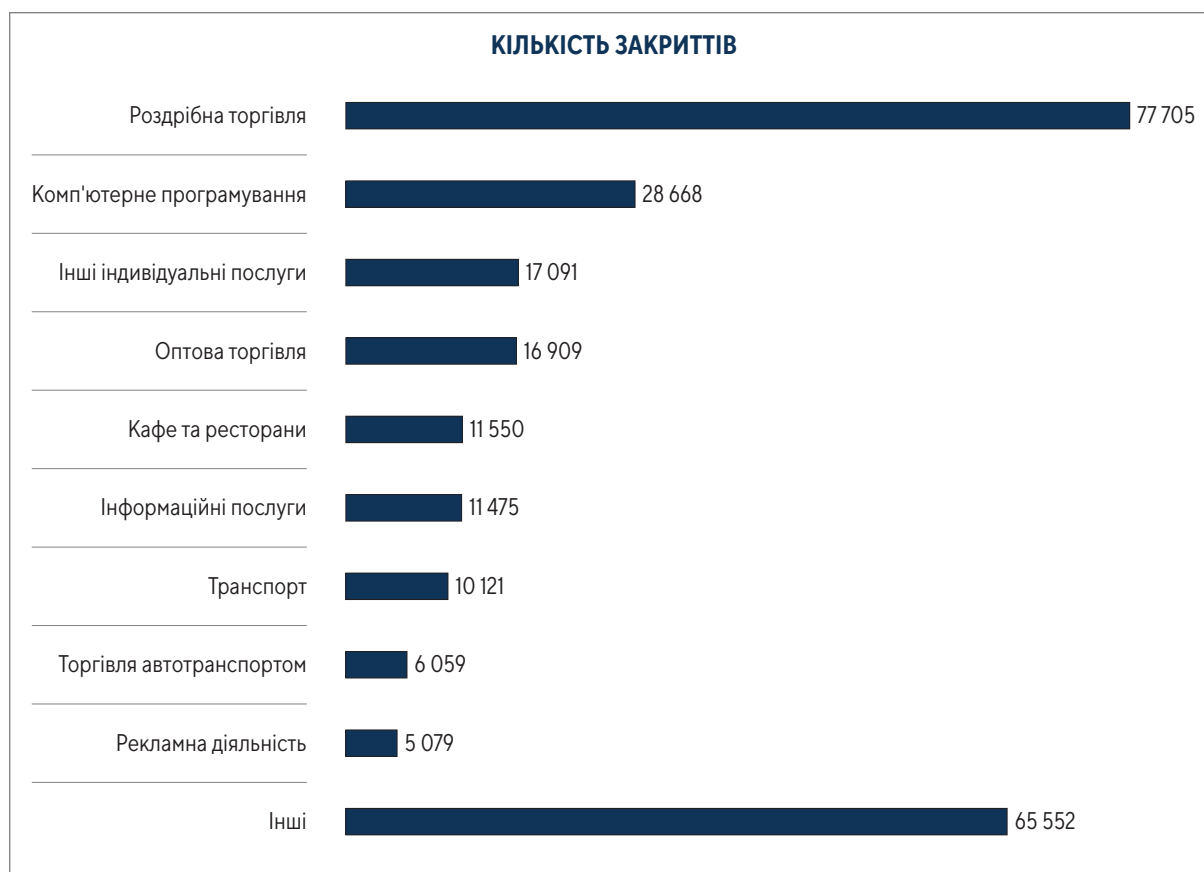
На другому місці за кількістю закриттів Дніпропетровська обл.: 22 645 підприємців припинили діяльність минулого року. З невеликим відривом закривалися малі

бізнеси у Харківській (20 481), Одеській (18 714) та Львівській (16 521) обл. (схема «Кількість закритих ФОПів, 2025 р.»).

Найбільш уразливими є ФОПи, які працюють у роздрібній торгівлі, – на них припадає третина закриттів (77 705). У середньому такі бізнеси існують менше ніж 3 роки. Ще 16 909 ФОПів у сфері оптової торгівлі припинили свою роботу у 2025 р., такі підприємці ледве перевищують один рік діяльності. Загалом, на нішу торгівлі припадає майже половина закриттів.

З великим відривом другими за кількістю припинень стали працівники ІТ – 28 668, або кожен дев'ятий підприємець, що закритися 2025 р. (діаграма «Кількість закриттів»).

⁴ Великий демонтаж: київська влада ошелешила витратами на боротьбу з МАФами. – Telegraf, <https://news.telegraf.com.ua/ukr/>.

МАСШТАБИ ДЕМОНТАЖУ ТА СТРУКТУРНІ ЕФЕКТИ

З погляду інституційної економіки та теорії неформального сектору, за концепцією Ернандо де Сото (*Hernando de Soto*)⁵, МАФи можна розглядати як форму низькопорогового входу в підприємництво, як механізм

адаптації до економічних криз, а також елемент тіньової/напівформальної економіки, що виконує компенсаторну функцію. В умовах України МАФи особливо значущі для малих міст, сільських громад, внутрішньо переміщених осіб, домогосподарств з обмеженим доступом до формального ринку праці, низькодохідних груп населення.

Теорія інституційної економіки та теорія неформального сектору розглядає економічну діяльність, що виходить за межі формально закріплених правил, як результат недосконалості інститутів та надлишкових транзакційних витрат. Спираючись на ідеї Дугласа Норта (*Dougllass Cecil North*) про роль формальних та неформальних інститутів⁶, а також концепцію Ернандо де Сото (*Hernando de Soto*) про «мертвий капітал»⁷, даний підхід пояснює розширення неформального сектору як раціональну

адаптацію економічних агентів до слабого захисту прав власності, регуляторної перевантаженості та неефективного державного управління. Таким чином, неформальна економіка виступає не аномалією, а функціональним елементом інституційного середовища, компенсуючи провали формальних інститутів, але одночасно відтворюючи структурні обмеження для довгострокового зростання, фіскальної стійкості та соціального захисту.

⁵ De Soto, H. *The Mystery of Capital*. Basic Books, 2000. – Yendiey, <https://yendiey.wordpress.com/wp-content/uploads/2009/04/the-mystery-of-capital.pdf>.

⁶ Норт Дуглас: Інститути, інституційні зміни та функціонування економіки. Частина I. Інститути. Розділ 5. Неформальні обмеження. – GTMarket, <https://gtmarket.ru/library/basis/6310/6315>.

⁷ Ернандо де Сото визначає «мертвий капітал» як активи (землю, житло, бізнес), якими володіють бідні верстви населення, але які не мають офіційного юридичного оформлення. Через відсутність документів такі активи неможливо використовувати як заставу для отримання кредитів, інвестицій чи безпечного обміну, що перетворює їх на «мертвий» вантаж, блокуючи економічний розвиток країн. Див. *Hernando de Soto. The Mystery of Capital: Why Capitalism Triumphs in the West and Fails Everywhere Else.* – Internet Archive, <https://archive.org/details/TheMysteryOfCapital/page/71/mode/2up>.

Масштаби демонтажу малих архітектурних форм в українських містах набули характеру системного втручання в низовий сегмент міської економіки, що зумовило низку структурних ефектів.

По-перше, відбулося стиснення сектору мікропідприємництва та самозайнятості, оскільки МАФи традиційно виступали точкою входу на ринок для суб'єктів з обмеженим капіталом та адміністративними ресурсами. Відбувається *реконфігурація простору торгівлі* в результаті демонтажу та перерегулювання МАФів, що є структурним перерозподілом торгової активності від дисперсної, дрібномасштабної та територіально вбудованої мережі до більш концентрованих і формалізованих форматів (торговельні центри, мережевий ритейл, організовані ринки).

Цей процес супроводжується зміною просторової доступності товарів та послуг: у центральних та комерційно привабливих зонах посилюється інституційно регульована торгівля, тоді як периферійні та малонаселені райони стикаються з ефектом «торгових порожнеч» (*Fair Value Gap, FVG*⁸). Ефект «торговельних порожнин» у контексті МАФів – це формування локальних територій, де після адміністративного скорочення чи демонтажу малих торгових точок виникає дефіцит повсякденної роздрібно інфраструктури. Йдеться не просто про зниження кількості продавців, а про розрив мікрологістики споживання: зникають крокова доступність товарів першої необхідності, гнучкий режим роботи та низький ціновий поріг, який забезпечували МАФи.

З інституційної точки зору, такі «порожнечі» виникають, коли формальний сектор (супермаркети, мережевий ритейл) не компенсує витіснений неформальний чи напівлегальний сегмент – через вищі витрати входу, вимоги до локації та меншу зацікавленість у малих чи периферійних ринках. В результаті знижується щільність торгівлі,

погіршується доступ до товарів для вразливих груп (літні, маломобільні, сільське населення), а частина попиту йде в тіньові канали або взагалі не реалізується. Таким чином, «торговельні порожнечі» – це просторовий ефект інституційного дисбалансу, при якому регуляторний тиск випереджає здатність ринку адаптуватися та відтворювати торговельну інфраструктуру.

По-друге, посилилася просторова та інституційна концентрація торгівлі на користь великих мережевих операторів, які мають вищу регуляторну стійкість і доступ до формальних каналів розподілу. Одночасно відбувається підвищення бар'єрів входу ринку за рахунок зростання вимог до капіталу, інфраструктури та дотримання регуляторних норм, що витісняє частину мікропідприємців.

По-третє, спостерігається трансформація зайнятості, а саме витіснення працівників з неформального та напівформального сегмента супроводжується або їх відходом у тінь, або зростанням прихованого безробіття. Тут треба підкреслити, що ситуація із зайнятістю в Україні має свої особливості. Ситуація на локальних ринках праці у малих населених пунктах України характеризується формуванням т. зв. «тонких ринків праці» (*thin labor markets*), де кількість вакансій структурно обмежена і не здатна поглинути робочу силу, що вивільняється.

Після закриття МАФів відбулося не просто скорочення числа робочих місць, а руйнування сегменту самозайнятості, який раніше виконував функцію гнучкого адаптаційного механізму. На відміну від великих міст, де існує певна диверсифікація зайнятості, у малих громадах альтернативні канали працевлаштування або відсутні, або вимагають кваліфікацій та мобільності, недоступних значній частині населення. В результаті виникає ситуація, коли економічно активне населення формально залишається на ринку праці, але фактично позбавлене можливості працевлаштування.

⁸ Fair Value Gap (FVG) Explained: The Complete Trading Guide for 2025. – eplanet, <https://eplanetbrokers.com/en-US/training/what-is-fair-value-gap>.

Тонкі ринки праці⁹ – це сегменти з низьким обсягом угод, малою кількістю учасників (роботодавців та шукачів) та низькою ліквідністю. На таких ринках складно знайти відповідного спеціаліста або роботу через дефіцит пропозицій або специфічних вимог до навичок, що ускладнює пошук.

Основні характеристики тонких ринків праці:

- ✓ Низька активність – рідкісні угоди найму чи тривалий пошук.
- ✓ Висока специфічність – потрібні вузькопрофільні фахівці, яких важко знайти.
- ✓ Складність оцінки – через малу кількість транзакцій важко визначити справедливую заробітну плату.
- ✓ Ризики – для претендентів це довгий пошук, для роботодавців – критична залежність від одного чи кількох співробітників.

Прикладами можуть бути ринки для топ-менеджерів, рідкісних наукових фахівців або вузьких ІТ-технологій.

«Тонкий» ринок праці в сегменті МАФів (малих архітектурних форм, кіосків, вуличної торгівлі) – це

ситуація, за якої попит та пропозиція робочої сили вкрай обмежені за масштабом, локалізовані та слабо взаємозамінні. Наприклад, у невеликому населеному пункті чи окремому районі міста функціонує 10-15 МАФів, де зайнято 20-30 осіб (продавці, власники, члени сімей). Робочі місця тут специфічні: вони вимагають не так формальної кваліфікації, як довіри, гнучкого графіка, готовності працювати в умовах неформальної зайнятості і часто – особистих зв'язків із власником.

У такій конфігурації будь-яке адміністративне рішення (наприклад, демонтаж МАФів) призводить не до перерозподілу праці, а його випадання, коли альтернативні робочі місця поблизу відсутні, а мобільність працівників обмежена (вік, навички, транспортні витрати). У термінах інституційного аналізу це означає низьку еластичність пропозиції праці та високу залежність зайнятості від локального інституційного середовища. В результаті ринок стає «тонким»: навіть невеликі шоки викликають непропорційно сильні ефекти – зростання прихованого безробіття, відхід у ще глибшу неформальність або повне випадання з економічної активності.

Демонтаж МАФів надає мультиплікативний вплив на міську економіку через скорочення локальних ланцюжків доданої вартості, зниження споживчої доступності в периферійних районах та ерозію підприємницької екосистеми, що у сукупності формує проциклічний ефект в умовах економічної нестабільності.

За відсутності МАФів зникають не тільки робочі місця, кожен МАФ забезпечував зайнятість щонайменше 2-3 працівникам, при демонтажі навіть 1 тис. МАФів, це втрата 2-3 тис. робочих місць; при масштабах Києва це – десятки тисяч робочих місць, у масштабах країни – сотні тисяч, а також інфраструктура локальних постачальників. Мультиплікативний ефект спаду проявляється в тому, що втрата одного МАФу призводить до зниження споживання, падіння виручки інших суб'єктів та подальшого скорочення зайнятості. Це призводить до ефекту «стиснення ринку», у якому навіть потенційно життєздатні види діяльності стають нерентабельними через недостатній попит. Таким чином, закриття МАФів запускає каскадний процес деактивації економіки,

в якому кожний наступний етап посилює попередній.

Додатковим фактором посилення кризи є просторова та інституційна ізоляція малих населених пунктів. Скорочення кількості точок підприємницької активності призводить до зниження густини економічних взаємодій, що руйнує локальні ланцюжки створення вартості.

У довгостроковій перспективі ця динаміка трансформується у стійку модель економічної стагнації з вираженими демографічними наслідками. Відсутність робочих місць стимулює трудову міграцію, насамперед серед молодого та економічно активного населення, що знижує потенціал відновлення територій. Населення, яке залишилось, характеризується більш високою часткою соціально вразливих груп, що збільшує навантаження на місцеві бюджети та системи соціальної підтримки. У таких умовах формується інституційна пастка, тобто відсутність економічної активності знижує інвестиційну привабливість, а відсутність інвестицій у свою чергу не дозволяє відновити

⁹ The real thin theory: monopsony in modern labour markets. – ScienceDirect, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0927537103000186>.

зайнятість. Це закріплює периферійний статус малих населених пунктів та поглиблює регіональну нерівність.

Також МАФи є важливим елементом кластерної економіки, коли споживач знаходиться поряд з виробником і навпаки. Також вони виступають «місцем соціальної згуртованості громадян, де вони обмінюються інформацією та підтримують один одного»¹⁰.

Окрім того, що є важливим, в умовах війни МАФи виконують функцію швидкої адаптації економіки та підтримки локальних ланцюжків поставок. Насамперед на початку війни саме МАФи забезпечували продовольчу безпеку країни. У 2022 р. перший хліб випікали саме приватні підприємці.

Таким чином, демонтаж МАФів без альтернатив рівнозначний ліквідації сегменту ринку праці, а не просто зміні міської інфраструктури.

МАЛІ НАСЕЛЕНІ ПУНКТИ: ЕФЕКТ «ЕКОНОМІЧНОГО ОБНУЛІННЯ»

Очевидно, що найбільш критичні наслідки для економіки та ринку праці спостерігаються поза великими агломераціями. У малих населених пунктах демонтаж МАФів набуває характеру «економічного обнуління»¹¹. Оскільки ліквідація навіть обмеженої кількості торгових і сервісних точок призводить до непропорційно сильних наслідків для локальної економіки. У низці громад після демонтажу МАФів фіксується ситуація, яку можна визначити як «локальний ринок праці з нульовою динамікою створення робочих місць».

В умовах вузької підприємницької бази та низької диверсифікації зайнятості МАФи часто виконують функції не лише торгівлі, а й базової інфраструктури повсякденного споживання, забезпечуючи доступність товарів

та мінімальну зайнятість. Їх зникнення веде до розриву локальних господарських зв'язків, зниження обороту готівки всередині громади та посилення залежності населення від зовнішніх центрів постачання. Додатково посилюється відтік працездатного населення, оскільки скорочуються можливості самозайнятості та мікробізнесу, що формує кумулятивний ефект депопуляції та економічної стагнації, закріплюючи периферійний статус таких територій.

Ключові особливості малих населених пунктів полягають в наступному:

Відсутність альтернативної зайнятості: У малих містах і громадах МАФи часто є єдиними точками роздрібною торгівлі та єдиним джерелом доходу для сімей.

Низька диверсифікація економіки. Закриття кількох МАФів може означати зникнення цілих мікроринків і скорочення локального попиту.

НЕПРОДУМАНІ УПРАВЛІНСЬКІ РІШЕННЯ: АНАЛІЗ ПОМИЛОК

Непродумані управлінські рішення у сфері демонтажу МАФів демонструють сукупність системних помилок публічної політики, насамперед відсутність комплексного підходу до оцінки наслідків. Ключовий прорахунок полягає у зведенні проблеми до питань благоустрою та формального дотримання регуляцій без урахування соціально-економічної функції малого бізнесу як джерела зайнятості та локальної економічної стійкості. Рішення ухвалювалися без проведення *ex-ante* аналізу¹², тобто оцінки впливу на зайнятість, доходи та податкові надходження, що призвело до ефекту «сліпого регулювання». Додатково посилило ситуацію механічне поширення практик, релевантних для великих міст, на малі населені пункти, де МАФи виконують системотворчу роль.

¹⁰ Відбулося публічне обговорення законопроекту щодо захисту зайнятості та самозайнятості у сфері малого підприємництва № 15035. – Прес-служба Апарату Верховної Ради України, <https://www.rada.gov.ua/print/271781.html>.

¹¹ Економічне обнуління – це процес масштабного скидання боргових зобов'язань, знецінення активів або повного перегляду фінансової системи (включно з переходом на CBDC/криптоактиви). Воно може відбуватися через кризу (спад виробництва, безробіття) або через контрольоване «Велике перезавантаження» для зміни парадигми. Див. The Great Reset, <https://greatreset.com/>, <https://www.isdglobal.org/isd-explainer/the-great-reset/>.

¹² *Ex-ante* аналіз («до події») – це прогнозування та оцінка можливих результатів, ризиків та наслідків проекту, політики чи економічної угоди до ухвалення остаточного рішення або їх реалізації. Він допомагає передбачати вплив дій, розрахувати вигоди та витрати, і навіть мінімізувати ризики. Див. Перелік термінів. – Верховна Рада України, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/uk-hr/25133>.

У результаті управлінська логіка виявилася проциклічною: замість пом'якшення кризових явищ вона посилила структурне безробіття, скоротила економічну активність та поглибила територіальні дисбаланси.

Політика демонтажу розглядає МАФи виключно як естетичну проблему та регуляторне порушення. При цьому ігнорується їхня роль як роботодавців, платників податків, елементів інфраструктури виживання.

ПРИЧИНИ МАСОВОГО ДЕМОНТАЖУ	
Урбаністичні та естетичні мотиви	<ul style="list-style-type: none"> ✓ боротьба з «хаотичною забудовою»; ✓ очищення центральних вулиць; ✓ дотримання історико-культурних зон.
Регуляторні фактори	<ul style="list-style-type: none"> ✓ відсутність дозвільних документів; ✓ порушення схем розміщення; ✓ тиск з боку містобудівної політики.
Фіскально-економічні інтереси	<ul style="list-style-type: none"> ✓ перерозподіл комерційних локацій; ✓ витіснення малого бізнесу великим ритейлом.
Політико-адміністративний фактор	<ul style="list-style-type: none"> ✓ висока дискреція¹³ місцевої влади; ✓ відсутність обов'язкової оцінки соціальних наслідків.

Ігнорування соціально-економічної функції МАФів призвело до появи цілої низки системних дисбалансів, зокрема:

Відсутність оцінки впливу (impact assessment). Відсутність оцінки впливу (*impact assessment*) при ухваленні рішень про демонтаж МАФів означає, що регуляторні заходи реалізовувалися без системного аналізу їх соціально-економічних наслідків. У практиці *evidence-based policy*¹⁴ така оцінка передбачає попереднє (*ex-ante*) моделювання впливу на зайнятість, доходи домогосподарств, податкові надходження та стійкість локальних ринків. У цьому випадку

ці інструменти або не застосовувалися, або мали формальний характер, що призвело до ефекту «регуляторної сліпоти», коли рішення ухвалювалися, виходячи з адміністративної або естетичної доцільності, без урахування вторинних і довгострокових ефектів. В результаті демонтаж МАФів супроводжується непередбаченими негативними наслідками – зростанням прихованого безробіття, скороченням економічної активності та посиленням територіальних дисбалансів, яких можна було б уникнути або суттєво пом'якшити за наявності повноцінної оцінки впливу.

*Дисбаланс децентралізації*¹⁵. Органи місцевого самоврядування набули широкі повноважень без зобов'язань щодо компенсації, механізмів контролю наслідків. Результат – локальні рішення з національними негативними ефектами. Дисбаланс децентралізації в контексті демонтажу МАФів проявляється в асиметричному розподілі повноважень та відповідальності між центральною та місцевою владою. Органи місцевого самоврядування отримали широкі регуляторні інструменти для ухвалення рішень про демонтаж, включно з контролем за розміщенням та благоустроєм, однак ці повноваження не були інституційно врівноважені зобов'язаннями щодо оцінки соціально-економічних наслідків та компенсації втраченої зайнятості. Внаслідок цього локальні рішення, орієнтовані на короткострокові урбаністичні чи адміністративні цілі, призводять до довгострокових негативних ефектів на рівні національного ринку праці та соціальної політики. Держава в особі уряду, своєю чергою, несе фіскальні та соціальні витрати, такі як зростання безробіття, збільшення навантаження на систему соціального захисту. Таким чином, формується інституційний розрив, при якому децентралізація без вбудованих механізмів відповідальності та координації трансформується з інструменту підвищення ефективності управління на джерело макроекономічних та соціальних дисбалансів.

¹³ Дискреція (*discretio* – «дозвіл, розсуд») – це надане законом право чи повноваження посадової особи, державного органу чи суду ухвалювати рішення на власний розсуд, обираючи найбільш вдалий варіант із кількох законних можливостей. Вона дозволяє враховувати індивідуальні обставини, залишаючись у межах закону.

¹⁴ Розкриваємо поняття «*evidence-based policy*». – Школа політичної аналітики НаУКМА, <https://spa.ukma.edu.ua/news-and-events/rozkryvaemo-poniattia-evidence-based-policy/>. *Evidence-based policy-making*. – European Agency, <https://www.european-agency.org/resources/glossary/evidence-based-policy-making>.

¹⁵ Куди завела фінансова децентралізація. – Українська Правда, <https://pravda.com.ua/finances/kudi-zavela-finanova-decentralizaciya-807748/>.

Проциклічність політики. Також необхідно врахувати, що демонтаж МАФів відбувається в умовах війни, зниження зайнятості та міграційного тиску. Проциклічність політики демонтажу МАФів виявилася в тому, що ці рішення реалізовувалися у фазі економічного спаду, викликаного війною та скороченням зайнятості, тим самим посилюючи вже існуючі негативні тенденції. В умовах падіння ділової активності та обмежених можливостей працевлаштування малий бізнес виконує функцію амортизатора, поглинаючи надмірну робочу силу та підтримуючи доходи домогосподарств. Однак його адміністративне скорочення у цей період призвело до протилежного ефекту: поглиблення безробіття, зниження сукупного попиту та подальшого стиснення локальних економік. Таким чином, політика має проциклічний характер, оскільки не згладжує кризу, а посилює її, прискорюючи перехід окремих територій у стан сталої економічної депресії.

Фіскальний парадокс демонтажу МАФів полягає у розбіжності між декларованими цілями підвищення податкової дисципліни та фактичними бюджетними наслідками: ліквідація значного сегменту мікропідприємництва веде до звуження податкової бази на місцевому рівні. Незважаючи на аргументацію про боротьбу з тіньовою економікою, МАФі зазвичай генерують стабільні надходження у вигляді єдиного податку, орендних платежів та супутніх зборів, тоді як їх демонтаж знижує сукупні фіскальні потоки, особливо в коротко- та середньостроковій перспективі. Більше того, витіснення частини підприємців у неформальний сектор чи припинення діяльності зовсім призводить до втрати потенційних платників податків, що посилює дисбаланс місцевих бюджетів та підвищує їхню залежність від трансфертів. Таким чином, адміністративне скорочення МАФів без створення компенсаторних механізмів формує ефект негативної фіскальної віддачі, підриваючи стійкість доходної бази територіальних громад.

Загальний висновок — масовий демонтаж МАФів в Україні став прикладом непродуманого політики із високими соціально-економічними витратами. Особливо руйнівні наслідки спостерігаються у малих населених пунктах, де ліквідація МАФів призвела до зникнення робочих місць, зниження економічної активності, посилення депопуляції.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ	
Деіндустріалізація мікробізнесу	<ul style="list-style-type: none"> ✓ скорочення шару дрібних підприємств; ✓ перехід частини економіки у неформальний сектор.
Зростання прихованого безробіття	<ul style="list-style-type: none"> ✓ зниження доходів домогосподарств; ✓ зростання економічної неактивності.
Демографічні ефекти	У малих населених пунктах: <ul style="list-style-type: none"> ✓ прискорюється відтік населення; ✓ посилюється депопуляція.
Фіскальний ефект	Держава зазнає подвійних втрат: <ul style="list-style-type: none"> ✓ зниження податкових надходжень; ✓ зростання витрат на соціальну підтримку.

ЗАКОНОПРОЄКТ № 15035 ЯК МЕХАНІЗМ КОРИГУВАННЯ

Наразі у Верховній Раді обговорюються ініціативи, спрямовані на впорядкування розміщення МАФів із обов'язковим врахуванням збереження робочих місць¹⁶. У ВР внесено Законопроект № 15035¹⁷ «Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту зайнятості та самозайнятості у сфері малого підприємництва» (зареєстрований 17 лютого 2026 р.), який спрямований на інституційний захист малого бізнесу, насамперед сегмента тимчасових споруд (МАФів)¹⁸.

Законопроект № 15035 є спробою інституціоналізувати баланс між міським розвитком та економікою виживання, вбудувати оцінку зайнятості у процес ухвалення рішень, пом'якшити негативні наслідки деурбанізації

¹⁶ Відбулося публічне обговорення законопроекту щодо захисту зайнятості та самозайнятості у сфері малого підприємництва № 15035. — Прес-служба Апарату Верховної Ради України, <https://www.rada.gov.ua/print/271781.html>.

¹⁷ Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо захисту зайнятості та самозайнятості у сфері малого підприємництва. — Верховна Рада України, <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69615>.

¹⁸ Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо захисту зайнятості та самозайнятості у сфері малого підприємництва. — Верховна Рада України, <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69615>.

малого бізнесу. Пропонує перехід до моделі «регулювання через баланс інтересів, а не через адміністративне придушення». Основне завдання — замінити масове знесення на впорядковану легалізацію.

Насамперед розробка зазначеного законопроекту обумовлена конфліктом між локальною політикою урбаністичного «очищення» міст та соціально-економічною функцією малого бізнесу як джерела зайнятості. Законопроект, фактично, запроваджує нову модель регулювання, де пріоритет зміщується від адміністративного контролю до соціально-економічної оцінки наслідків демонтажу.

Аналіз норм законопроекту дає змогу виділити кілька інституційних новацій. Ключові положення законопроекту такі:

Судова монополія на демонтаж. Пропонується, що демонтаж МАФів можливий виключно за рішенням суду, що усуває дискрецію органів місцевого самоврядування. Підприємці, чия діяльність постраждала від рішень влади, матимуть пріоритетне право на соціальні послуги та перекваліфікацію. Місцеві програми зайнятості мають проходити обов'язкові громадські обговорення.

Обмеження основ для зносу. Демонтаж допускається лише у виняткових випадках:

- ✓ забезпечення оборони;
- ✓ захист критичної інфраструктури;
- ✓ загроза життю та здоров'ю.

Обов'язкова соціально-економічна експертиза. Перед демонтажем органи влади мають:

- ✓ оцінити втрати робочих місць;
- ✓ розрахувати податкові надходження;
- ✓ довести відсутність альтернатив.

Компенсаційні механізми. Передбачається:

- ✓ або повна компенсація;

- ✓ або надання альтернативного місця ведення бізнесу.

Презумпція захисту бізнесу. Навіть відсутність дозвільних документів не є автоматичною підставою для демонтажу.

Законопроект № 15035 є важливим кроком до інституційної корекції, однак його ефективність залежатиме від багатьох факторів, таких як якість реалізації, інтеграція з політикою регіонального розвитку та перехід до проактивної моделі підтримки зайнятості.

ОБМЕЖЕННЯ ЗАКОНОПРОЄКТУ

Ключові обмеження та ризики законопроекту № 15035 впливають із його нормативної конструкції, спрямованої на пріоритет захисту зайнятості, що потенційно створює інституційні та фіскальні дисбаланси.

З одного боку, проєкт обґрунтований з погляду соціальної стабільності — в умовах кризи обмеження довільного демонтажу МАФів знижує ризик різкого зростання безробіття, захищає доходи вразливих груп та частково компенсує інституційну слабкість малого бізнесу.

З іншого боку, запропоновані механізми (обов'язковість судових рішень, компенсації, жорсткі обмеження на рішення органів місцевого самоврядування) формують регуляторну негнучкість, збільшують фіскальне навантаження на громади та можуть блокувати містобудівні та інфраструктурні перетворення. Крім того, існує ризик консервації неефективних та частково тіньових практик замість їхньої поступової легалізації та модернізації.

По-перше, запровадження заборони на демонтаж МАФів без судового рішення або без компенсації суттєво підвищує транзакційні витрати регулювання та може паралізувати оперативне управління міським середовищем, особливо у сферах благоустрою та містобудування.

По-друге, жорстке обмеження рішень, що призводять до скорочення зайнятості, формує регуляторну негнучкість та ризик

«блокування» структурних змін, включно з модернізацією міської інфраструктури та боротьбою з нелегальними практиками.

По-третє, закріплення обов'язкових компенсацій та альтернативного розміщення МАФів створює додаткове навантаження на місцеві бюджети, посилюючи фінансові ризики в умовах обмежених ресурсів.

Зрештою, вимога обов'язкової оцінки впливу на зайнятість та проведення громадських обговорень збільшує адміністративну складність та тривалість ухвалення рішень, що може призвести до інституційної інерції та зниження управлінської ефективності, особливо у кризових чи військових умовах, де необхідна висока швидкість реагування.

Загалом, оцінка законопроекту № 15035 потребує балансу між його соціальною логікою та інституційно-економічними наслідками. У поточній конфігурації його не можна однозначно вважати «правильним» або готовим до ухвалення без доопрацювання. Законопроект вирішує важливу проблему захисту зайнятості в секторі мікропідприємництва, але робить це через інструменти, що створюють суттєві ризики для керованості та стійкості міської політики.

ПОЛІТИКА ВІДНОВЛЕННЯ ЗАЙНЯТОСТІ: ДЕЯКІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

У стратегічній перспективі Україна має перейти від політики демонтажу до політики інклюзивного економічного простору, де малий бізнес розглядається не як проблема, а як ресурс стійкості.

Насамперед потрібне інституційне налаштування законопроекту через запровадження диференційованого режиму регулювання МАФів. Це передбачає розмежування за критеріями легальності, містобудівної значущості та територіального контексту (великі міста vs малі населені пункти). Для об'єктів, які легально функціонують, доцільно закріпити гарантії передбачуваності (перехідні періоди, повідомлювальні процедури), тоді як для нелегальних – зберегти спрощені механізми демонтажу без надмірного судового навантаження. Такий підхід дозволить уникнути «зрівнювання»

різномірних сегментів та знизить регуляторну асиметрію.

По-друге, необхідно переглянути фінансово-компенсаційний механізм, обмеживши безумовні зобов'язання місцевих бюджетів. Компенсації та альтернативне розміщення повинні мати адресний та умовний характер, наприклад, прив'язуватися до факту сплати податків, тривалості легальної діяльності та соціально-економічної значущості об'єкта. Паралельно слід запровадити інструменти формалізації сектору (спрощена реєстрація, цифрові реєстри, прозорі правила розміщення), що розширять податкову базу та зменшать стимули до відходу в тінь.

По-третє, критично важливо спростити та прискорити процедури ухвалення рішень, замінивши обов'язкову судову стадію на адміністративні механізми з чіткими регламентами та можливістю подальшого оскарження. Це має супроводжуватись впровадженням обов'язкової, але стандартизованої оцінки впливу (*impact assessment*) з фокусом на зайнятість та місцеву/локальну економіку, а також прозорими консультаціями з громадами. В результаті буде забезпечено баланс між захистом підприємців та збереженням управлінської гнучкості, необхідної для розвитку міського середовища в умовах високої невизначеності.

З нашої точки зору, у контексті відновлення діяльності МАФів доцільно розглянути такі принципи:

Принцип «нульової втрати зайнятості». Будь-яке рішення має супроводжуватись створенням еквівалентної кількості робочих місць. Принцип «нульової втрати зайнятості» у контексті регулювання МАФів передбачає, що будь-які управлінські рішення (включно з демонтажем, реновацією чи перерозподілом торгових точок) не повинні призводити до чистого скорочення робочих місць, а мають супроводжуватись компенсаторними заходами щодо збереження чи створення еквівалентної зайнятості. Насправді це означає обов'язковість інструментів переходу, надання альтернативних локацій, сприяння релокації бізнесу, програми перекваліфікації та тимчасової підтримки доходів.

Однак реалізація цього принципу пов'язана з низкою обмежень: він підвищує транзакційні та фіскальні витрати, знижує гнучкість міської політики та може консервувати неефективні форми зайнятості, якщо застосовується без урахування економічної доцільності. Тому його ефективне застосування можливе лише у форматі умовного та адресного механізму, вбудованого у ширшу стратегію формалізації та модернізації сектору мікропідприємництва.

Реконфігурація простору торгівлі, створення легальних торгових кластерів, інтеграція МАФів до міського планування. В даному випадку мова йде про підтримку малого бізнесу у громадах, у т. ч. мікрофінансування, запровадження податкових пільг, спрощеної реєстрації.

Спеціальна політика для малих населених пунктів, яка включала б у себе мораторій на демонтаж без альтернатив та програми локального економічного розвитку. Спеціальна політика для малих населених

пунктів у сфері регулювання МАФів має ґрунтуватися на принципі територіальної диференціації та враховувати обмеженість локальних ринків, низьку щільність попиту та критичну роль мікробізнесу у забезпеченні базової економічної активності.

У таких умовах доцільно запровадження спрощених регуляторних режимів (мінімізація дозвільних процедур, знижені вимоги до розміщення), мораторії чи м'які режими демонтажу, а також стимулюючі заходи, такі як податкові преференції, субсидії на легалізацію та підтримку самозайнятості.

Додатково необхідно розглядати МАФі як елемент соціальної та торгової інфраструктури, що забезпечує доступність товарів та послуг, що потребує інтеграції їх регулювання у ширшу політику розвитку територіальних громад. Такий підхід дозволить уникнути ефекту «економічного обнуління» та підтримати мінімально необхідний рівень зайнятості та економічної стійкості на периферії.

